

**LYCKAT MOTIVATIONSARBETE
UR SOCIALARBETARENS PERSPEKTIV**

**SUCCESSFUL CLIENT MOTIVATION
FROM A SOCIAL WORKER POINT OF VIEW**

Författare:
Jeanette Mårtensson
Petra Granholm

Sociala
omsorgsprogrammet
Institutionen för
Hälsovetenskaper

Datum för examination:
2005-08-19

Handledare: Kåre Halvorsen

Abstract

The purpose of doing this research except for educational reasons is to show significant effects that make motivational work successful. The choice of subject we decided out of experience from the term of practise. The description of the subject is from the social workers angle of approach. The method we used is a qualitative study with semi structured interviews. We have looked at three different fields of social work from the view of six social workers, two from each field. For us, future social workers this may be our next working places. The significant effects on motivational work that the interviews showed us was that successful motivational work are a complicated subject with many areas. For example is it to find in the interaction between social worker and client, the social workers quiet knowledge, the clients willpower or outside affect of the client. Our thought from the results is among other things that the social worker needs to have self knowledge and believe in the client.

Keywords: Motivation, motivational work, effects, social worker, emotive, interaction

Innehållsförteckning	sida
Förord	5
1. Introduktion	6
1.1 Inledning	6
1.2 Bakgrund till problemområde	6
1.2.1 Motivation	6-7
1.2.2 Socialarbetare	7
1.2.3 Motivationsarbete	7
1.2.4 Lyckat motivationsarbete	8
1.3 Syfte	8
2. Metodpresentation	8
2.1 Val av metod	8
2.2 Datainsamling	9
2.3 Urval	9
2.4 Genomförandet av intervjuerna	10
2.5 Etiska övervägande	10
2.6 Bearbetning och analys	10
2.7 Metoddiskussion	11-12
3. Motivationsarbetets förutsättningar	12-13
3.1 Socialarbetarens förhållningssätt	13-15
3.2 Lyckat motivationsarbete och tidigare studier	15
3.2.1 Inom Kriminalvården	15
3.2.2 Inom missbruk	15-16
3.2.3 Inom socialtjänsten	16
3.3 Teoretiska utgångspunkter	17
3.3.1 Psykosocial teori	17-18
3.3.2 Behavioristiskt synsätt	18
3.3.3 Kognitiv teori	18

4. Resultatpresentation	19
4.1 Resultatredovisning	19
4.1.1 Beskrivning av intervjupersonerna	19-20
4.1.2 Område av påverkansfaktorer som återkommer hos intervjupersonerna	20-23
4.1.3 Lyckade fallbeskrivningar	23-24
4.2 Resultatdiskussion	25-26
4.3 Avslutande reflektioner	27-28

Referenser

Bilagor

1. Frågeguide
2. Infobrev

Förord

Ämnet för denna studie har varit att belysa betydelsefulla faktorer för lyckat motivationsarbete. Vår utgångspunkt har varit socialarbetarens perspektiv.

Vi har under studiens gång delat upp arbetet i mindre delar mellan oss. Denna uppdelning har gjort att vi involverats i varandras textskapande, men att vi ändå ansvarat för att få texten färdig. Jeanette har skrivit på bakgrund och motivationsarbetets förutsättningar samt i delar av metodavsnittet under de tre rubrikerna; genomförande av intervjuerna, etiska övervägande och bearbetning och analys. I tidigare studier delar av rubrikerna inom missbruk, inom kriminalvård och inom socialtjänst. Petra har skrivit på teoretiska utgångspunkter, begreppsförklaringar och delar av metodavsnittets rubriker; val av metod, datainsamling och urval. I tidigare studier delar av rubrikerna inom missbruk, inom kriminalvård och inom socialtjänst. Övrig text har arbetats fram av oss båda. I slutet har vi klippt ihop delarna för att skapa en läsvänlig och begriplig text. Denna sammanställning har vi utfört tillsammans.

Vi vill passa på att tacka intervjupersonerna som tog sig tid och bjöd på sina arbetslivserfarenheter. Vi tackar även Kåre Halvorsen, vår handledare, som kommit med goda råd, nya utvecklande tips och idéer under studiekursen och arbetets gång.

Vi tycker båda att detta varit en lärorik och utvecklande delkurs av vilken vi tar med oss nya insikter och kunskaper om lyckat motivationsarbete i praktiken. Erfarenheten av att skriva och samarbeta två stycken har gett oss personliga kunskaper om hur vi själva fungerar och samarbetar.

1. Introduktion

1.1 Inledning

Vi har valt att skriva om betydelsefulla faktorer som påverkar lyckat motivationsarbete utifrån socialarbetarens perspektiv. Uppsatsen som är på c-nivå är en uppgift som skall utföras i kurs sex på Sociala Omsorgsutbildningen inriktning socialpedagogik på högskolan i Kristianstad. Ämnesvalet ser vi som relevant med tanke på att motivationsarbete är en vanligt förekommande arbetssyssla i socialt arbete och därför också med tanke på vår blivande yrkesroll. I första hand skriver vi detta arbete som en uppgift i utbildningen men vi hoppas att andra studenter och även yrkesverksamma inom socialt arbete tycker den är intressant.

1.2 Bakgrund till problemområde

Bakgrunden till vårt uppsatsämne är att vi under vår praktiktid inom missbruksbehandling kom i kontakt med motivationsbegreppet, till exempel pratades det om den omotiverade klienten. Ämnesvalet valde vi efter att vi tagit del av en artikel i Social Qrage (2005:1) som beskrev lyckat motivationsarbete genom en socialsekreterare, en klient och en vändpunkt. I samband med att vi tog del av denna artikel hade vi en föreläsning (Sven-Erik Olsson, 2005-01-26) om AI, Appreciative Inquiry, som är en undersökningsmetod där grunden handlar om att anpassa teorin och leta efter det bästa, hitta lösningar. Att se det som fungerar istället för det som inte gör det. Detta ledde oss in på att undersöka motivationsarbete som lyckas.

1.2.1 Motivation

Efter att ha sökt efter fakta och information om ämnet motivationsarbete genom bibliotekets sökverkstad märkte vi att detta var ett område av tvärvetenskaplig karaktär som fanns inom andra discipliner som psykologi och pedagogik. Vi provade därför att söka på begreppet motivation. Då vi letade efter litteratur och forskning om det som är av betydelse för att motivation skall uppstå och eventuellt bibehållas över tid märkte vi att begreppet motivation tillskrevs olika förklaringar. Därför blev detta vårt första begrepp att reda ut. De definitioner vi hittade utgår från någon form av rörelse och förändring av beteenden. (Johnsson m.fl., 2000, Jenner, 2004, Revstedt, 1995, Karlsson, 1998) Motivation går att se som ”... *en inre process som påverkar beteendens inriktning, styrka och uthållighet*” (Karlsson, 1998, s. 271).

Motivation kan också vara något som uppstår ur samspelet mellan upplevd angelägenhetsgrad för förändring och tilltron till att den kan genomföras. För att motivation skall uppstå och för motivationens styrka så bör det vara en balans mellan att vilja, vara redo och att klara av (López Viets, 2002).

1.2.2 Socialarbetare

Vi har valt att kalla de socialt yrkesverksamma för socialarbetare då detta är den beteckning som omnämns i SoL, Socialtjänstlagen, som önskvärd att använda för att utgå från den helhetssyn som socialtjänstreformerna strävar efter. Med denna beteckning avses de som medverkar i sociala insatser inom hela det sociala verksamhetsområdet (Norström, C. & Thunved, A., 2004).

1.2.3 Motivationsarbete

Motivationsarbete används i socialarbetarens vardagsvokabulär som ett samlingsnamn för insatser som syftar till att tillskapa, förstärka eller upprätthålla klienternas motivation i förhållande till de mål som formuleras i olika delar av det sociala arbetet (Bergmark, 1998). Socialarbetarens uppgift är att få till stånd en inre känslomässig förändring hos klienten (Revstedt, 1995) och skall försöka att inge hopp och tro till denne (López Viets, 2002). Målet för socialarbetarens motivationsarbete är i slutändan att klienten skall nå en förändring i sitt beteende. För att nå målet används olika metoder eller strategier, beroende på föremålet för den sociala insatsen, klientens problem och socialarbetarens yrkesuppdrag. Det kan till exempel innebära att acceptera och leva efter samhällets normsystem som en självförsörjande, drogfri individ, utan samhällets hjälp (Johnsson m.fl., 2000). Enligt Bergmark (1998) är det detta som är utmaningen i det sociala arbetet. ”... att övertyga klienten om att socialarbetarens eller socialtjänstens mål är de riktiga, och att hjälpa denne att mobilisera tillräcklig viljekraft för att åstadkomma vad som krävs för att uppnå goda resultat”(s. 90).

1.2.4 Lyckat motivationsarbete

När vi avgränsade uppsatsens syfte med att lägga till att det skulle vara lyckat motivationsarbete fick vi svårt att hitta någon litteratur eller forskning. Lyckat är ett mångtydigt begrepp och betyder olika från människa till människa och från situation till situation vilket gör det svårt att ge en allmängiltig definition på (Jenner, 2004). Som socialarbetare handlar arbetet om att intervensera, att ingripa, i andra individers vardagsliv med

avsikt att ändra eller reglera rådande förhållanden. Ingripandet kan härmed ses som en påverkansprocess. Denna påverkan kan vara frivillig eller tvingande, men avsikten är att få till stånd förbättring (Denvall & Jacobson, 1998). Framgångsrikt motivationsarbete handlar om vilka anspråk, effekten av förväntade mål, man har. Dessa är individuella och värderas olika, vilket pekar på vikten att anpassa hjälpen efter klientens behov (Jenner, 2004).

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ur socialarbetarens perspektiv belysa betydelsefulla faktorer för lyckat motivationsarbete.

2. Metodpresentation

Denna del innehåller en beskrivning av val av metod, datainsamling, urval, genomförandet av intervjuerna, etiska övervägande och bearbetning och analys. Avslutningsvis har vi en metoddiskussion.

2.1. Val av metod

Vårt syfte har varit att belysa betydelsefulla faktorer som påverkar lyckat motivationsarbete och vi har valt att samla in data om detta med en kvalitativ ansats utifrån ett fenomenologiskt perspektiv genom intervjuer. Detta har vi eftersträvat genom att titta närmare på vårt fenomen utan att blanda in tolkningar och förhandsföreställningar. Det är socialarbetarens beskrivningar och upplevelser av lyckat motivationsarbete som är det centrala. Steinar Kvale, verksam vid psykologiska institutionen vid Århus universitet, skriver att kvalitativ intervju som val av metod sätter i fokus ”... *koncentration på livsvärlden, öppenhet för den intervjuades upplevelser, prioritering av exakta beskrivningar, försök att sätta förkunskapen inom parantes...*” (Kvale, 1997, s.42).

2.2 Datainsamling

För att ringa in vårt problemområde började vi att samla in information om ämnet. Vi använde framförallt biblioteket på högskolan i Kristianstad men även de stadsbibliotek där vi bor. Vi har också i mindre utsträckning sökt fakta och information via Internet på sidor rekommenderade av Högskolan Kristianstads sökverkstad. Vi letade efter litteratur i LIBRIS sökkatalog med hjälp av sökorden lyckat motivationsarbete, påverkansprocess, förändringsarbete och motivation. Utifrån denna fann vi en del litteratur som i sin tur, genom böckernas referensregister, förde oss vidare till den av oss upptagna litteratur och övriga texthänvisningar. (se referenser) När det gäller litteratur i metodik är denna dels sådan vi haft under tidigare delkurser på högskolan och sådan som vi själva äger.

Vi valde att använda oss av en delvis strukturerad frågeguide vid intervjuerna. (bilaga 1) Härmed fick vi svar på och information om det vi ville samtidigt som vi kunde vara flexibla om intervjupersonen började prata om andra saker. Halvstrukturerade intervjuer ger forskaren chans att fråga vidare och utveckla intressanta uppslag som uppkommer (Kvale, 1997).

2.3 Urval

Då vi har valt att se vårt ämne utifrån socialarbetarens perspektiv har vi gjort sex intervjuer med socialarbetare, tre kvinnor och tre män, som jobbar med motivationsarbete inom olika verksamheter av socialt arbete. Verksamheterna har varit inom kriminalvård, socialtjänst och missbruksbehandling. Kravet från oss har varit att det ska vara socialarbetare med erfarenhet av motivationsarbete. Urvalet består av fyra för oss okända socialarbetare och två som vi kommit i kontakt med under vår praktiktermin. Vårt urval ser vi som ett icke sannolikhetsurval där personerna är utplockade av oss därför att de matchar vårt fenomens, lyckat motivationsarbete, område. Vi valde att prova två olika sätt att ta den första kontakten med intervjupersonerna, både via telefon och via e-post på datorn. Båda fungerade även om vi har delade åsikter om bästa tillvägagångssätt. En av oss tyckte det kändes bättre att ta personlig kontakt per telefon för att då få ett direkt samtal och bekräftelse om eventuell intervju.

2.4 Genomförandet av intervjuerna

Vid undersökningar kan det efter ett intervjutillfälle vara bra att eventuellt modifiera problemfrågeställningen (Olsson, 1998) och därför gjorde vi vår första intervju som en provintervju. Detta var också en rekommendation utifrån studiehandledningsinformationen vi fått tilldelat oss genom högskolan (Höglund, 2005-03-14). Vi medverkade båda två vid fyra av intervjuerna. Vid de två övriga fick vi dela upp oss då intervjupersonerna bara kunde samma dag och samma tid. Arbetsfördelningen under de fyra andra intervjuerna fördelades mellan oss, ibland var det den ena som höll i intervjufrågorna medan den andre antecknade, så växlade vi mellan varandra. Vi var båda delaktiga i samtalen som fördes vid intervjutillfällena. Vid intervjutillfället är idealet i ett fenomenologiskt förhållningssätt att lyssna på intervjupersonen genom att låta denne beskriva sina upplevelser utan avbrott och utan att intervjuaren har en förutfattad mening (Kvale, 1997). Detta försökte vi tänka på under intervjuerna. Vi spelade in intervjuerna med kassetbandspelare.

2.5 Etiska övervägande

Vi anser oss ha vidtagit de nödvändiga informativa krav (Kvale, 1997) som ställs för etisk riktighet med hjälp av informationsbrevet (bilaga 2). Vi har informerat om frivillighet, samtycke och hur det insamlade materialet skulle komma att hanteras. I uppsatsen är intervjupersonerna avidentifierade för att bevara deras anonymitet. Studiens syfte är att belysa betydelsefulla faktorer ur socialarbetarens perspektiv av lyckat motivationsarbete och utifrån detta kan vi inte direkt se några etiska nackdelar. Vi menar att problemområdet inte har någon kränkande eller utpekande karaktär, utan handlar mer om yrkesverksamma inom socialt arbetes åsikt, deras personliga attityd och ”tro på” att få till stånd förändringar och motivera klienter i motivationsarbetet. Vilka etiska fördelar med studieuppläggningsen kan uppkomma? Vi tror att vi kan få ökade insikter om oss själva och om hur vi kan möta klienter i våra kommande yrkesliv.

2.6 Bearbetning och analys

Vid bearbetningen av det insamlade materialet delade vi upp arbetssysslorna mellan oss. Den av oss som inte antecknade under intervjun skrev ut texten från kassetbandet och så tvärtom vid nästa intervju. Detta var för att vi båda skulle få prova de olika momenten.

Den som inte skrev av text från kassetbandet fick istället lyssna av bandet med den andres anteckningar för att i sin tur lägga till eller dra ifrån text. Detta för ökad reliabilitet i vårt intervjuresultat (Kvale, 1997). Därefter hade vi samma bearbetade text och granskade den. Först tittade vi på varje intervju var för sig och sedan i förhållande till varandra. Vi bearbetade texterna från intervjuerna med hjälp av vår frågeguide. Här använde vi oss av det som Kvale (1997) benämner meningskategorisering. Vi delade på detta sätt upp det insamlade materialet i olika område och utifrån dessa skrev vi sedan ihop resultatet tillsammans. Resultatdiskussionen gjorde vi tillsammans för att den skulle bli så nyanserad som möjligt samt att bådats tankar och åsikter skulle komma fram.

2.7 Metoddiskussion

Vi övervägde att genomföra undersökningen med fokusgruppintervjuer. Vi diskuterade fram och tillbaka vilka fördelar och nackdelar detta förfaringssätt hade gjort för arbetet. Då vi tyckte att det verkade svårt att få intervjupersoner att ställa upp på denna typ av intervju och då vi kände att vi inte kunde tillräckligt mycket om vårt ämnesval backade vi ur detta och valde därför enskilda intervjuer.

Vi hade en diskussion om hur vi skulle utföra intervjuerna, tillsammans eller var för sig men var överens om att båda i möjligaste mån skulle medverka vid intervjuerna. Vi resonerade att genom att medverka båda två kunde hjälpa varandra och få ut mer av intervjuerna, fyra öron och fyra ögon uppfattar mer än två samt att det skulle vara till nytta i analysen av det insamlade materialet. På grund av de yttre omständigheter som vi tidigare nämnt fick vi erfarenhet av att utföra fyra intervjuer tillsammans. De två övriga utförde vi var för sig.

Vår halvstrukturerade frågeguide kan ha påverkat validiteten då det gavs utrymme för oss att ställa följdfrågor och att vi då omedvetet kan ha ställt ledande frågor (Kvale, 1997).

Att ta för givet att de vi intervjuade hade fått rätt information och inblick i vad intervjun gällde var en förhastad slutsats av oss märkte vi efter att vi utfört en av intervjuerna. En intervjuperson hade blivit ombedd av sin chef att ta emot oss och hade inte fått information om vilket ämne som skulle diskuteras. Vi undrar varför just denna person blev ombedd av sin chef att medverka i vår intervju? Vi utgår ifrån att våra intervjupersoners svar är sanningsenliga och oppriktiga. Vi är dock medvetna om den påverkan som organisation,

verksamhetens mål och även vi som intervjuare kan ha haft på de svar som våra intervjupersoner gett. Detta rör uppsatsens validitet. Validitet menar Patel & Davidson (2003) gäller kvalitén på hela den kvalitativa forskningsprocessen och att det därför är viktigt att vara följsam och uppmärksam på hur processen fortgår.

Två av intervjupersonerna var för oss kända socialarbetare som vi visste hade erfarenhet av motivationsarbete. Vi tror att det i vårt fall hade en positiv inverkan på intervjupersonerna att en relation fanns, att det fick dem att vara mer öppna med att dela med sig av sina tankar och funderingar.

Den intervjun som inte blev upptagen på kassetband, den s.k. provintervjun, tyckte vi visade oss att våra frågor svarade mot vårt syfte, men att våra tekniska kunskaper var mindre bra. Vi tryckte på fel knapp på bandspelaren och fick inte med någonting från intervjun. Som tur var antecknade en av oss och eftersom resultatet blev relevant har vi valt att ta med denna intervju.

Vår känsla efter att vi utfört de två första intervjuerna var att vi skulle ändra vårt syfte, att det här med lyckat var för svårt. Orsaken var att intervjupersonerna båda två blev ganska överrumplade och fundersamma av frågan om lyckat fall. Vi hade en lång diskussion med varandra om fördelarna och nackdelarna med att ändra i frågeguiden och beslutade oss till sist för att fortsätta att utgå från det som lyckas. Beslutade grundade vi i att det var det som lyckas som vi ville lära oss mer om, inte det som misslyckas.

3. Motivationsarbetets förutsättningar

Inom socialt arbete, där motivationsarbete är en del, finns utöver de ramar i form av lagar och förordningar även etiska riktlinjer i förhållande till de människor som blir socialarbetarens ”arbetsmaterial”. De etiska riktlinjerna handlar om olika former av principer för mänskligt handlande. Att göra rätt mot en annan människa, ibland mot dennes vilja, är ett typiskt dilemma ur ett etiskt perspektiv för socialarbetaren (Henriksen & Vetlesen, 2001). Arbetsformerna handlar om att upprätthålla bättre vardagsliv eller skapa bättre vardagsliv för andra människor. För att kunna detta är det viktigt att man som socialarbetare kan förstå de känslor och reaktioner som kan uppstå hos en själv på grund av olika situationer i arbetslivet

(Denvall & Jacobsson, 1998). Klienternas ambivalenta och ibland osympatiska uppförande kan vara en påfrestning inom socialt arbete (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1991).

3.1 Socialarbetarens förhållningssätt

Empati kan uttryckas som känslomässig förmåga till att t.ex. bli berörd, visa medlidande eller sympati. Förmåga till empati och att vara moraliskt subjekt i sin profession handlar om inlevelsen av en annan människas subjektiva verklighet, den empatiska förmågan till att förstå en annan individs känslor utan att själv ha denna känsla. Förutsättningen att klara detta kan ligga i den känslomässiga förmågan att skilja mellan sig själv och andra (Henriksen & Vetlesen, 2001).

López Viets, som arbetar på Health Sciences Center universitetet i New Mexico, (2002) menar att socialarbetaren i sig har större betydelse än den enskilda behandlingsinsatsen och klientens egen personlighet. Hon betonar att en betydande påverkansfaktor för om motivation skall uppstå är socialarbetarens arbetsstil, om den är empatisk och stöttande eller konfrontativ där det förstnämnda ger bäst resultat. Barbro Lennéer-Axelsson och Ingela Thylefors (1991) båda två lärare och forskare i tillämpad psykologi vid Göteborgs Universitet menar att avgörande för utgången av kontakten med klienten är om socialarbetaren kan visa förmåga till engagemang, inlevelse, respekt och aktivt lyssnande. De menar att även socialarbetarens egen upplevelse av och motivation till sitt arbete påverkar klientens motivation. Per Revstedt (1995), psykolog och psykoterapeut, menar att en förutsättning för att motivation skall uppstå är att socialarbetaren själv tror på sin förmåga att få till stånd en förändring hos klienten. Håkan Jenner (2004) professor i pedagogik, betonar att motivation inte är en egenskap hos klienten utan något som är en följd utav det bemötande som klienten får samt utav de erfarenheter som han/hon tidigare har gjort. Därför är det viktigt för socialarbetaren att ha förståelse för och kunskap om hur dålig självkänsla och tidigare misslyckanden kan påverka motivationen. Klienten är inte problemet däremot har klienten ett problem.

Relationen socialarbetare/klient är asymmetrisk, i obalans (Jenner, 2004, Andresen, 2002). Jenner (2004) menar att det är av betydelse att som socialarbetare se klienten i dennes sammanhang, i kontexten, för att kunna bemöta klienten med respekt.

Detta ställer krav på kunskap, självkänedom och empati hos socialarbetaren. Att som socialarbetare inte ta över klientens ansvar för framgångar och misslyckande är av betydelse och sker genom att klienten ser sig själv som upphov till det som händer och därmed får en ökad betydelse i sina egna ögon. Hur klienten själv ser på sina möjligheter samt tolkar sina framgångar och misslyckanden är därför relevanta ur motivationssynpunkt. Även socialarbetarens tolkningar och förväntningar på/av klienten är av betydelse, menar Jenner (2004) där en möjlighet finns för självuppfyllande profetior. Det vill säga att socialarbetarens föreställningar och förväntningar blir till verklighet (Brante, m.fl., 2001).

Lennér-Axelsson & Thylefors (1991) menar att en förutsättning för att motivation skall uppstå är att få kontakt vid rätt tillfälle, det vill säga då klienten är mottaglig för och kan tillgodogöra sig socialarbetarens insatser. Motivation varierar över tid och är inte ett statiskt förhållande utan kan ökas eller minskas beroende av olika faktorer. Att motivation skapas och bibehålls över längre tid är mer sannolikt om motivationen framkallas från/inom klienten, det vill säga genom klientens eget val än om motivationen uppkommit på grund av yttre faktorer såsom bestraffning eller belöning. Motivation är beroende av om klienten vill göra en förändring, om klienten är redo att göra en förändring och om målet med förändringen enligt klienten är attraktivt i jämförelse med klientens nuvarande situation. Betydelsefullt är även klientens förmåga till att göra en förändring. Motivation kommer i huvudsak inte enbart inifrån den enskilde individen utan skapas i ett samspel med andra (López Viets, 2002). Med tanke på vikten av klientens självbestämmande och att klientens mål och mening med kontakten med socialarbetaren inte alltid överensstämmer med socialarbetarens mål som utgår ifrån samhällets lagar och normer, blir detta en balansgång för socialarbetaren. Här är det viktigt att förse klienten med ett reellt val samtidigt som hänsyn tas till yttre faktorer såsom lagar, straff och belöning som styr handlingsutrymmet och därmed klientens beteende. Åke Bergmark, docent i socialt arbete vid Stockholms universitet betonar här kommunikationen, och menar att en informativ sådan som klargör de handlingsalternativ som finns för klienten samt ger denne meningsfull feedback som hjälp till att fatta egna väl övervägda beslut är att föredra. Att klienten upplever det som inom psykologin benämns intern kontroll det vill säga ett samband mellan handling och resultat är av betydelse för att motivation skall uppstå och eventuellt bibehållas (Bergmark, 1998).

Aaron Antonovsky, israelisk forskare och upphovsman till begreppet KASAM-känslan av sammanhang, menar att mening eller meningsfullhet är en komponent som för klienten är en

förutsättning för motivation. Antonovsky menar att om en individ känner att livet har en innebörd och känner ett engagemang så upplever individen mening med livet och därmed kan motivation uppstå (Eriksson & Markström, 2000).

3.2 Lyckat motivationsarbete och tidigare studier

Nedan redovisas de tidigare studier som vi genom att söka på bibliotek funnit som berör lyckat motivationsarbete inom socialt arbete. Någon studie som haft som huvudsyfte att titta på lyckat motivationsarbete utifrån socialarbetarens roll har vi inte hittat.

3.2.1 Inom Kriminalvården

”Nothing works” – Ingenting fungerar, blev svaret då sociologen Robert Martinson forskade om vad som fungerade inom fängelsebehandlingen med människor dömda för brott i Amerika. Detta var på 1970-talet. Senare tids forskning har dock visat att när det gäller kriminalvårdens effektivitet har utvecklingen inom de olika behandlingsprogrammen gjort forskare eniga om att strukturerade, fokuserade program som använder flera behandlingskomponenter, utvecklar färdigheter och använder beteendeorienterade, inklusive kognitiva, metoder är effektiva (Brå-Rapport 2002:11).

3.2.2 Inom missbruk

Jan Blomqvist, leg. psykolog och fil.dr., i socialt arbete har bedrivit forskning utifrån ett klientperspektiv om vilka faktorer som bidrar till en stabil drogfrihet. Forskningen har bland annat utmynnat i två rapporter från 1999 och 2002. Rapporten från 1999 är en empirisk undersökning som bygger på intervjuer med människor som lyckats uppnå en stabil nykterhet. Dessa människor har blivit indelade i tre kategorier beroende på vilket sätt som de blivit drogfria. Rapporten pekar på att det finns vissa gemensamma drag som har haft betydelse oberoende av på vilket sätt som missbruksfrihet uppnåtts. Ett sådant drag är uppkomsten av negativa konsekvenser som påverkat klienten som en följd av missbruket av alkohol, som till exempel försämring av hälsan. Rapporten visar att det ofta är en långvarig process och att den enskildes förutsättningar och föreställningar skall vara avgörande för vilken behandlingsform som beslutas om, inte på grund av samhällets/socialarbetarens eller organisationens förutbestämda uppfattning (Blomqvist, 1999).

Den andra rapporten (2002) beskriver bl.a. hur personer lyckats sluta med narkotika, med eller utan hjälp. Rapporten pekar på gemensamma drag i lyckosamma behandlingserfarenheter. Dessa är att man ”... i vården eller hos självhjälpsgruppen mött människor man känt att man kunnat lita på och som kunnat förmedla hopp om en annan tillvaro, att man fått en trovärdig förklaring till sina problem, att man fått tillgång till olika redskap för att ta kontroll över sitt eget handlande, samt att man fått hjälp att förändra sin yttre livssituation i viktiga avseende” (Blomqvist, 2002, s. 203). Andra viktiga aspekter som gick att utläsa var meningen med att få ett avbrott i livssituationen, att fått lära sig nya tekniker och förhållningssätt. Att man fått insikter om hur man som subjekt fungerar, om sig själv, sitt missbruk och sitt liv. Många betonade också betydelsen av att träffa andra personer i samma situation. Det framkom, enligt studiens intervjupersoner, att behandlarens roll vid lyckade hjälperfarenheter är när behandlaren engagerar sig personligt, går att lita på, har en tydlig struktur och ett klart budskap. Att behandlaren möter individen med respekt och på dennes villkor. Förändringsprocessen är mellan klient och behandlare där behandlaren ska initiera, stödja och/eller befästa förändringsprocesser (Blomqvist, 2002).

3.2.3 Inom socialtjänsten

Inom socialtjänsten vid Norrmalms stadsdelsförvaltning provades under åren 1998-2000 ett utvecklingsarbete, Motivationsbefrämjande utredningsarbete, MBU, med syfte att anpassa individens behov vid missbruksproblematik. Utvecklingsarbetet är skapat med tron att nyckeln till att nå goda resultat med missbrukare ligger i att anpassa insatserna efter klientens behov. I MBU ingår flera olika samverkanskomponenter som genom en process ska leda till ökad motivation. Principerna utgår ifrån att ta hänsyn till hela klientens livssituation, att varje klient är och skall behandlas som en enskild individ. Att detta tar tid men är möjligt genom en förtroendefull relation och en överenskommelse om mål, uppläggning och struktur (Öberg-Östergren & Waller, 2001). Klienternas positiva bild av förändringar var att ”... MBU gav struktur åt utredningsarbetet och skapade tydlighet i kontakten med socialarbetaren, samt att utredningsarbetet fick ta tid...” (Öberg-Östergren & Waller, 2001, s. 46).

3.3 Teoretiska utgångspunkter

Med hjälp av Hobbes teori från 1600-talet kan begreppet motivation delas upp i två frågeställningar, dels hur motivationen framkallas och dels varför vi behöver motiveras. Teorin utgår från varje enskild individs inre strävan efter lust och undvikande av smärta och att motivationen kan styras och kontrolleras genom hårt och konsekvent styre. Än idag har denna teori giltighet även om det riktade intresset idag mer handlar om hur människors motivation utvecklas i ett socialt samspel (Bergmark, 1998).

3.3.1 Psykosocial teori

En teoretisk utgångspunkt är den psykosociala teorin som menar att det går att arbeta med människors inre som yttre verklighet tillsammans utifrån olika behandlingar och verksamheter inom socialt arbete. Denna teori utgår från generell systemteori och psykodynamisk teori (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1991). Systemteoretiskt tänkande fokuserar på helheten och de olika delarna, den begripliggör sociala sammanhang i vilka klienter ingår, vilket är ett centralt synsätt för psykosocialt arbete. Detta går att koppla till ett socialpsykologiskt perspektiv, som har individ – samhälle som sitt studieobjekt. Där individ står för odelbar medan samhälle består av många delar. Beroende på hur vi väljer att betrakta dessa olika nivåer går det att förklara mänskliga skeende som till exempel vad som får motivation att uppstå (Nilsson, 1996).

Det psykodynamiska tankesättet behövs i den psykosociala teorin för att skapa förståelse för individens reaktioner som person. Det väletablerade språket och begreppsapparaten från det psykodynamiska perspektivet fördjupar och ger möjlighet att växla perspektiv i analysen av klientens problem eller själva behandlingsprocessen (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1991).

I det psykodynamiska perspektivet betonas kampen mellan omedvetna motiv och människans inre psykologiska försvar att stänga av känslomässiga reaktioner. Motiven eller drifterna kontrolleras av det psykologiska försvaret inom individen, det vill säga att inre faktorer styr (Nilsson, 1996) och om vi ser dessa inre faktorer som mänskliga behov kommer vi in på det humanistiska perspektivet där människans tillfredställelse av behov står i centrum. En känd humanistisk utvecklingspsykolog, Abraham Maslow, tar upp motivation och behov som grundelementen i sin teori om varför människor drivs mot bestämda handlingar. Teorins huvudprinciper förklarar både medvetna och omedvetna motiv och delar upp behoven i de grundläggande behoven och växtbehoven. Det är människans behov som utgör drivkraften,

motivationen, för beteende där det översta behovet i behovspyramiden är självförverkligande (Jerlang, 1986).

3.3.2. Behavioristiskt synsätt

Om vi går tillbaka till Hobbess teori så menar denna att motivationen kan styras och kontrolleras genom hårt och konsekvent styre (Bergmark, 1998) vilket går att koppla till Burrhus Frederic Skinner, utvecklingspsykolog, som också menade att det är konsekvenser av vårt beteende som styr vårt kommande beteende. Därmed är människans beteende formbart och kan styras och kontrolleras av andra, till exempel socialarbetare, så att ett oacceptabelt beteende kan med hjälp av de konsekvenser beteendet får bli acceptabelt. Därmed blir människan motiverad till ett acceptabelt beteende för att undgå negativa konsekvenser. Skinner representerar ett behavioristiskt synsätt. Enligt detta fokuserar människor på de faktorer i omgivningen som är motiverande. Vilka de faktorerna är har blivit inlärd genom positiva eller negativa förstärkningsstimuli som motiverar ett givet beteende (Nilsson, 1996).

3.3.3 Kognitiv teori

I det kognitiva perspektivet är det tankarna och förväntningarna kring en situation som motiverar ett givet beteende. Graden av motivation bestäms av två faktorer. Dels styrkan i förväntningen att ett visst beteende leder till ett önskat mål, samt hur individen värderar detta mål. Även individens möjligheter till att nå detta mål inverkar (Jenner, 2004). Den kognitiva teorin menar att det är en strävan efter mening och ett behov av struktur i samspelet med andra människor som är drivkraften, motivationen, bakom vårt sociala beteende (Nilsson, 1996). En strävan efter mening ser också det salutogena närmandet som viktigt. Detta perspektiv fokuserar på den enskilda individens resurser och dennes sociala nätverk. Att skapa förståelse hos klienten för dennes situation och tillsammans hitta det som är begripligt, hanterbart och meningsfullt i dennes liv ger klienten möjlighet att stärka sin individuella självkänsla. Synsättet betonar känslan av mening och sammanhang som något genuint mänsklig (Andresen, 2002).

4. Resultatpresentation

I resultatpresentationen har vi resultatredovisningen, resultatdiskussionen och avslutande reflektioner.

4.1 Resultatredovisning

Vi inleder vår resultatredovisning med att ge en kort beskrivning av de sex intervjupersoner samt hur de arbetar med motivation. Efter det redovisar vi olika område av påverkansfaktorer som framkommit under intervjuerna. Med område menar vi de betydelsefulla faktorer som intervjupersonerna tagit upp och som enligt oss hamnar inom samma ämne. Därefter har vi tagit upp reaktionerna på frågan om lyckade fallbeskrivningar. Vi har döpt intervjupersonerna till Bengt, Lars, Bo, Marie, Barbro och Åsa. När intervjupersonerna har fört liknande resonemang skriver vi intervjupersonerna.

4.1.1. Beskrivning av intervjupersonerna

Intervju 1. Bengt arbetar på frivården, med ett förflutet inom socialtjänsten. Där använder han arbetsmetoden Motivational Interviewing, MI. Detta är en praktisk arbetsmetod med syfte att hjälpa klienten att se sina problem och därmed kunna påbörja en förändringsprocess (Berglund m.fl., 2000). Bengt påpekar att det är upp till varje enskild handläggare att lägga upp sitt arbetssätt. Han tror på MI och att tekniken kan ha större betydelse än den enskilde handläggaren.

Intervju 2. Lars arbetar på en privat behandling utifrån Minnesotamodellen. Minnesotamodellen bygger på Anonyma Alkoholisters 12 steg till tillfrisknande från alkoholism. Modellen tillämpas på olika sorters beroende och problem (Berglund m.fl., 2000). Lars pratar om gruppprocessen och att klienten själv bär på förmågan. Han säger ”... *vi tillför ingenting, det kommer inifrån klienten och det har att göra med kognitiviteten...*”. Han pratar om förmågan att lära sig bryta sitt beroende och förändra sitt tankemönster.

Intervju 3. Bo arbetar inom öppenvårdsbehandling med de tolv stegen utifrån Minnesotamodellen, där en stor del av arbetssysslorna är motivationsarbete i samtal och grupp. Han ser dem tolv stegen som ett livslångt program som det gäller att följa. Bo håller i

motivationsamtal för klienter som ännu inte är i behandling. Det handlar om att lära klienten att tänka på ett nytt sätt. Att det är *”... kognitivt, att man vänder på tankemönstret...”*.

Intervju 4. Marie arbetar som socialsekreterare inom socialtjänsten och säger sig arbeta med *”... vanligt motivationsarbete, samtal, praktik...”*.

Intervju 5. Barbro arbetar idag som behandlingsassistent på ett privat behandlingshem men har många års erfarenhet inom frivården. Hon utför ASI-intervjuer. Addiction Severity Index, ASI, är en strukturerad utvärdering och klientbedömningsmetod (Socialvetenskaplig Tidskrift, nr.1, 2005). Barbro anser inte sig arbeta efter någon speciell metod med motivationsarbete utan ser sig själv som arbetsverktyget *”... ett socialt arbete för mig är att jag är arbetsredskap för att jag använder mig själv...”*.

Intervju 6. Åsa arbetar som socialsekreterare inom socialtjänsten och använder ibland ASI som intervjuverktyg och arbetsmetod i motivationsarbetet. Hon menar att det är från fall till fall arbetet planläggs beroende på vilken hjälp som klienten efterfrågar. Det är mycket samtal och därför kan man inte ha samma metod alltid utan det viktiga är att vara smidig i samtalet *”... motivation är lika med smidighet...”* säger Åsa.

4.1.2 Område av påverkansfaktorer som återkommer hos intervjupersonerna

Genom de sex intervjuerna har vi funnit olika område av faktorer som enligt intervjupersonerna har betydelse för lyckat motivationsarbete. Dessa områden är mötet och relationen, tidsaspekten, viljan, känslomässiga faktorer, social inlärning och tyst kunskap.

Mötet och relationen

Intervjupersonerna diskuterade att det är viktigt hur man som socialarbetare bemöter klienten. De menade att för att arbetet skall komma vidare så behövs det en kontakt och det får man genom att möta klienten på klientens villkor och att anpassa bemötandet efter klienten.

Lars uttryckte det med *”... det har jättemycket att göra med hur man samtalar med folk, om man lyckas skapa en positiv känsla...”*. Lars och Bo, som hade egen erfarenhet av missbruk, ansåg att det underlättar vid första mötet om man som socialarbetare har en egen erfarenhet av till exempel missbruk. Därmed kan klienten känna igen sig i socialarbetaren och identifiera

sig med denne. På grund av den egna erfarenheten framstår man som trovärdig och ett bevis på att det går att ta sig ur sitt missbruk. Bo beskrev det med orden *”Som behandlare är man deras förebild, jag har suttit precis där de har suttit...”*. Även Barbro resonerade om att en egen erfarenhet av klientens problem underlättar kontakten med denne. Barbro hade dock ingen erfarenhet av missbruk.

Tidsaspekten

Intervjupersonerna tar upp tidsaspekten som en påverkansfaktor. Att motivation är en process över tid som är påverkbar och förändras. Att den varierar och kan väckas efterhand. Marie beskriver det som ett långsiktigt arbete *”det är som en deg som måste jäsa och man måste jobba med den”*. Åsa säger att det har varit rätt tidpunkt för klienten att förändra sitt liv, att klienten kommer till insikt *”så kom jag då in i bilden och kunde ställa upp på henne och lyckades genomföra det”*. Barbro pratar om att relationen mellan socialarbetare och klient är något som man måste arbeta på kontinuerligt oavsett återfall, att klienten uteblir från besök eller andra avbrott. Hon säger *”Har man varit utsatt och prövad i livet då har man ett speciellt ibland väldigt osympatiskt sätt. Står man ut med det fast man inte tycker det är särskilt trevligt så då tänker jag då kan det bli förändring.”*

Viljan

Intervjupersonerna menade att klientens vilja att förändra sin livssituation är en faktor som påverkar motivationsarbetet. Med tanke på de lagar och normer som finns i samhället menar intervjupersonerna att det är viktigt att visa på de olika val och dess konsekvenser som finns för klienterna även om det inte alltid är klienternas önskemål. Det vill säga klientens avsikt med kontakten med socialarbetaren är inte alltid samma avsikt som socialarbetaren har, men att det gäller att som socialarbetare få klienten att förstå vinsten med en förändring. Intervjupersonerna menade att det är klienten själv som måste vilja förändra sitt liv och som ska göra valet. Bengt pratade om att viljekraften finns hos klienten och är något alla människor har i sig eller som kan väckas.

Känslomässiga faktorer

Intervjupersonerna tar upp olika känslomässiga faktorer i motivationsarbetet. Till exempel att som socialarbetare förstå och visa klienten intresse, att vara engagerad med äkta känslor och att ha tilltro till klienten. Åsa beskriver det som *”... att tro på klienten och dennes mål...”*.

Skillnaden mellan att som socialarbetare vara konfrontativ eller empatisk och stödjande i sitt arbetssätt är något som Lars, Marie och Åsa beskriver och diskuterar. De menar att det är en avvägningsfråga beroende på ärende samt hur klienten är som individ, men, påpekar att de föredrar den empatiska och stödjande arbetsstilen.

Intervjupersonerna för ett resonemang kring att yttre påverkansfaktorer som t.ex. sjukdom, familj, arbete kan påverka och göra att det uppstår ett beslut inifrån klienten. Att andra människor bryr sig. Det kan vara att klienten själv inte är motiverad men att andra personer som till exempel närstående påverkar. Bengt beskriver att hot utifrån som innebär en förlust för klienten ibland utgör en motivationskraft. Han pratar om detta som frågan om angelägenhetsgrad och menar att om klienten är angelägen om att göra något åt sin situation ökar motivationen i styrka.

Social inläring

Det gäller att ge klienterna den spärr som andra har gällande normer och värderingar säger intervjupersonerna Lars, Bo, Barbro och Åsa. Socialarbetaren skall klara av *”att ge klienten kunskap genom att rekommendera, kognitiva förmågor till klienten som att t.ex. reflektera, lära sig”* säger Bo. Hur detta kan gå tillväga beskrev Åsa som fingertoppskänsla. *”Det finns läge då man tar emot fakta, fingertoppskänsla, när det är läge att ställa frågor... tajming.”*

Barbro tar upp detta med social inläring som modellinläring *”att visa och lära hur man betar sig och hur man gör, förklara och förklara, bygga och bygga, tålmod...”*. Hon menade att det finns klienter som aldrig fått lära sig hur man betar sig.

Tyst kunskap

Den tysta kunskapen pratar intervjupersonerna också om, det ogripbara. Att som socialarbetare *”känna av”* och *”se var individen står”* är exempel på ordlösa hjälpmedel i kontaktetableringen till klienten. Åsa pratar om att *”... det är mer en känsla i ett rum... det är ogripbart... går inte att formulera... att känna av... tolka och se signaler”*. Lars beskriver hur det är att få kontakt *”Många får jag det med, de jag får det så direkt med går det ofta bra med... detta är inget man kan lära sig”*. Han ser det mer som en personlig förmåga.

Barbro pratar om att man ska försöka se hur klienten upplever saker och ting, att *”ligga lite före och höra hur de tänker...”*.

4.1.3 Lyckade fallbeskrivningar

Det blev olika reaktioner på frågan om fallbeskrivningar av lyckat motivationsarbete. Bo, Marie och Barbro började direkt berätta om fall från sina erfarenheter. Bengt och Lars blev fundersamma och skämtade till det med kommentarerna ”*Det finns inga lyckade fall*” och ”*Vi lyckas inte med någon*”. Lars menade att lyckat motivationsarbete inte är mätbart. Åsa funderade på vad lyckat betyder och menade att det kan finnas värde i insatser som påverkar lite. De intervjupersoner som började berätta om fall de tyckte var lyckade utan att tveka på begreppet kom under sina berättelser att diskutera vad begreppet lyckade stod för. Marie såg det som klientens lycka, att denne hade hela ansvaret och makten. Barbro tyckte att lyckat för henne var ”*att en människa kunde komma så långt att hon eller han kan leva ett Svenssonliv ett vanligt normalt liv*”. Bengt beskriver lyckat motivationsarbete som att ha kunskap och kunna informera riktigt. Han uppfattar det som att han kunde vägleda genom att ha information, han mötte klienten vid rätt tidpunkt. Klienten var motiverad och redo att förändra sitt liv. Lars beskriver lycka när klienterna kommer tillbaka och stannar kvar i behandling. Lyckat är när en stabil nykterhet uppstår och klienten får en ökad livskvalité, kortsiktiga mål är att förnekelsen bryts, menar han. Bo menar att lyckat motivationsarbete uppstår då klienterna tar behandlingen på allvar och gör som de blir tillsagda, ”*böja nacken*”, lyssnar på andras förslag. De äldre har ofta nått sin botten, gett upp. Önskan om något annat finns där och de har ofta bestämt sig. De är motiverade. Det skiljer sig alltså beroende på vem du har framför dig, tror han. De unga är svårare att motivera, där får man berätta vad som händer och då kommer intervjupersonens erfarenhet in i bilden, dennes livshistoria. Att hålla sig till tolvstegsprogrammet och dess budskap och lära sig tänka på ett annat sätt, ett mera positivt sådant och att som socialarbetare vara en förebild, tror Bo på.

Marie berättar om en klient som efter 17 år plötsligt vaknat till insikt. Denna klient har varit långt nere vilket intervjupersonen tror ibland måste till för att klienten skall bli motiverad. Hon tror att valet ligger hos klienten om den ska lyckas, att det inte går att tvinga någon. Barbro berättar om en klient som hon minns särskilt och kände sympati för därför hon var så utsatt. Barbro tror att klienten kände detta som ett stöd att någon stod ut med henne. Det hade funnits andra socialarbetare i klientens liv tidigare som orkat jobba med henne och som gett henne ”*... ett halmstrå här och ett där...*”. När Barbro kom in i bilden och kunde ställa upp på klienten och lyckades genomföra - motivera - henne var hon mogen för det. Hon beskriver det som ”*Jag kom i precis rätt tid det kunde varit någon annan socialarbetare*”. Det är flera

faktorer som spelar roll, menar Åsa. Det beror på och ser olika ut från fall till fall. Det fall som hon tycker är lyckat just nu är ett där de satt in strukturerade insatser som ger valmöjligheter med kontinuerliga kontakter och möte. Lyckade fall är något Åsa upplevt ”*Det har jag upplevt dom ärende där man lägger ner mycket tid och känsla och engagemang*”.

4.2 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen reflekterar vi med hjälp av den insamlade litteraturen, tidigare studier och teoretiska utgångspunkter över de resultat vi presenterat ovan.

I vår empiri framkommer att intervjupersonerna anser att hur de själva som socialarbetare bemöter klienten är av betydelse för klientens motivation och därmed utgången av deras eget arbete. De menar även att det är viktigt att man som socialarbetare visar intresse och engagemang för klienten samt att tro på klienten och att ha tilltro till att klienten kan nå en förändring. Detta bekräftas av Jenner (2004), Lennér-Axelsson & Thylefors (1991) samt López Vietz (2002) som pekar på att socialarbetarens egen personlighet och hur de agerar i förhållande till klienten är av betydelse för klientens motivation. Även Blomquist (2002) pekar i sin klientbaserade forskning på hur viktig socialarbetaren är för utgången av syftet med kontakten mellan socialarbetare och klient. Hur socialarbetaren är som person kan kopplas till dennes arbetsstil och arbetsstilen i sin tur till hur socialarbetaren bemöter klienten. I empirin framkommer en större tilltro till en arbetsstil som är av stödjande och empatisk karaktär istället för en konfrontativ sådan. Denna åsikt bekräftas av litteraturen i form av López Vietz (2002) som menar att en arbetsstil som är stödjande och empatisk ger bättre resultat när det gäller att framkalla motivation. Är det så att arbetsstilen och därmed förhållningssättet gentemot klienterna är sammankopplad med den verksamhet som socialarbetaren är yrkesverksam i? Intervjupersonerna i empirin menar att socialarbetaren är sitt eget arbetsredskap. Denna tankegång bekräftas av Denvall & Jacobsson (1998) som pekar på vikten av att känna sig själv för att kunna förutspå sin reaktion i olika situationer. Enligt Lennér-Axelsson & Thylefors (1991) så är socialarbetarens egen upplevelse av och motivation till sitt arbete av betydelse för klientens motivation. Blir socialarbetaren på grund av samhällets lagar och normer ett hinder för klientens normalisering? Intervjupersonerna talar här om att det är klienternas val. Är det kanske samhällets lagar och normer som är ett hinder för socialisering, samtidigt som dessa utgör en del av socialiseringens ram?

Samtidigt som intervjupersonerna betonar sin egen betydelse för lyckat motivationsarbete menar de att det är klienten som måste stå för själva förändringen. Det är tidsförloppet som är avgörande. När tiden är mogen sker förändringen men på vägen dit så sker det små förändringar. Lennéer-Axelsson & Thylefors (1991) menar att timingen, att socialarbetare och klient möts vid rätt tidpunkt, är bland det viktigaste när det handlar om att motivation skall uppstå och en förändring komma till stånd. Det kan också vara i vilken situation klienten befinner sig, dennes aktuella situation. Att motivation varierar över tid är också knutet till det som benämns angelägenhetsgrad (López Viets, 2002) det vill säga om klienten är angelägen om en förändring. Är klienten angelägen om att göra något åt sin situation ökar motivationen i styrka.

Jenner (2004) menar att motivation kan uppstå genom att klienten ser sig själv som upphov till det som sker. Detta bekräftas av Bergmark (1998) som pratar om vikten av klientens självbestämmande och det egna valets betydelse för att motivation skall uppstå. Intervjupersonerna menar att så länge klienten inte har en vilja till förändring så uteblir förändringen. Bergmark (1998) menar att den stora utmaningen i socialt arbete är att få klienten till att vilja och då vilja det som socialarbetaren vill. Dessa två viljor stämmer emellertid inte alltid överens. Detta faktum tar intervjupersonerna upp. Enligt den litteratur som vi tittat på (López Viets, 2002, Jenner, 2004) är det av betydelse att klienten känner sig angelägen om förändring samt att målet med förändringen är utifrån klientens val för att motivation skall uppstå. Om socialarbetaren och klienten drar åt varsitt håll, vad händer då med socialarbetarens respektive klientens motivation?

Intervjupersonerna beskriver att alla människor har en inre vilja till att förbättra sitt liv och sin situation vilket vi kan koppla till Maslows teori om självförverkligande (Jerlang, 1986) såsom ett mänskligt behov. Drivkraften av motivationen utgörs av människans handlingar och utgörs av både medvetna och omedvetna motiv. López Viets (2002) menar att det inte räcker med att vilja, klienten ska dessutom vara redo och klara av förändringar i sitt liv. Kopplat till det salutogena perspektivet blir socialarbetarens uppgift att hjälpa klienten att skapa mening och sammanhang. Att klienten känner mening med sitt val för att nå ett meningsfullt mål kan hänföras till begreppet KASAM av Antonovsky (Eriksson & Markström, 2000). Detta påpekas genom Jenner (2004) med att det är klienten som har problem, denne är inte ett

problem. Handlar det om vilken människosyn och vilka värderingar du som socialarbetare har? Genom att inta ett psykosocialt synsätt (Lennéer-Axelsson & Thylefors, 1991) fokuseras inte enbart på klientens problem utan istället helheten, hela klientens liv.

Intervjupersonerna tar upp förmågan av att som de uttrycker det känna av och se var klienten står när de pratar om hur och varför de bemöter klienten som de gör. Det handlar om socialarbetarens förmåga att kunna uppfatta och uppleva hur klienten har det och vad det är som behövs. Detta lyfts fram på olika sätt i intervjuerna och beskrivs som fingertoppskänsla, igenkännande av egen erfarenhet eller en ren intuitiv känsla som socialarbetaren har. Hur skaffar socialarbetaren sig förmågan, denna fingertoppskänsla, att kunna känna av? Är det genom kunskap i form av utbildning eller är det genom erfarenhet? Lars, Bo och Barbro menade att det underlättar om socialarbetaren har en egen personlig erfarenhet av klientens problem då de i så fall är en förebild och ett bevis på att det går att nå en förändring. Intervjupersonerna för ett resonemang kring att en yttre påverkansfaktor som t.ex. sjukdom, familj, arbete kan påverka och göra att det uppstår ett beslut inifrån klienten att göra något åt sin situation. Detta är ett område av påverkansfaktorer som kan få betydelse för om motivationsarbetet lyckas och där också socialarbetaren får en betydande roll. Enligt vår mening kan detta område vara både till hjälp och ibland verka uppbromsande, beroende på hur klienten har det i sitt liv. Olika yttre faktorer påverkar människor på olika sätt och det går inte att sätta upp riktlinjer för hur människor reagerar på olika yttre omständigheter. López Viets (2002) tar upp att motivation skapas i samspel med andra. Intervjupersonerna pratar om att det uppstår inre motivation på grund av att klienterna påverkas av yttre faktorer. Området återkommer i forskningen som vi tagit upp (Blomqvists 1999, Öberg- Östergren & Waller, 2001).

Klienternas ambivalenta och ibland osympatiska uppförande kan vara en påfrestning inom socialt arbete menar Lennéer-Axelsson & Thylefors (1991). Denna synpunkt framkommer i vår empiri. Att socialarbetaren ändå klarar av och finns där för klienten och att kontakten på så sätt blir kontinuerligt är ur motivationssynpunkt viktigt menar intervjupersonerna. Vi ser det som att inte svika eller ge upp tron på klienten och kopplar det till att motivationsarbete är en långvarig process som bygger på en kontinuerlig kontakt (Jenner, 2004). En tidigare studie som beskrivits i uppsatsen betonar att det ska vara den enskildes behov och förutsättningar som ska styra vilka hjälpinsatser som blir aktuella (Blomqvist, 2002).

4.3 Avslutande reflektioner

Lyckat motivationsarbete kan ses ur olika perspektiv såsom klientens, socialarbetarens eller samhällets. Professionellt socialt arbete är till för klienten men skapas av samhället genom socialarbetaren. Hur socialarbetaren upplever sitt arbete som lyckat tror vi har betydelse för arbetets kvalitet och därmed för klienten och klientens motivation. Om vi leker med tanken att det var klienter vi intervjuade om lyckat motivationsarbete, hade svaren blivit annorlunda då?

Att som socialarbetare, eller som blivande socialarbetare, fundera och reflektera över sin egen uppfattning och insikt om sig själv i socialarbetarrollen känns för oss viktigt. Att ha självinsikt om hur jag fungerar i situationer som eventuellt kan dyka upp inom arbetet. Att fundera på vilken arbetsstil jag kanske kommer att anamma och vilka känslor som olika klienter kommer att väcka hos mig, tror vi, gör oss bättre förberedda för vårt framtida yrkesliv. Vi menar att vårt resultat beskriver att lyckat motivationsarbete är komplext. Det är många bitar som har visat sig ha betydelse. Bitar som har att göra med klientens vilja och förmåga, yttre påverkansfaktorer såsom anhöriga, samhällets lagar och normer och inte minst den enskilde socialarbetaren. Detta är sex stycken socialarbeters upplevda och ur minnet berättade erfarenheter om sina subjektiva upplevelser som vi sedan analyserat och gjort om till text. Har undersökningen värde? Ja, det tycker vi därför det är genom andras erfarenheter och kunskaper vi kan göra oss uppfattningar om och begripa omvärlden.

Frågan om vad motivationsarbete står för tog vi aldrig upp med intervjupersonerna. Det var ingen av intervjupersonerna som ifrågasatte begreppet, men var det för att vi inte frågade vad de tyckte motivationsarbete är eller för att det är självklart vad det innebär? Vi tror inte att det är någon större skillnad mellan socialt arbete och motivationsarbete. Eller uttryckt på ett annat sätt, att motivationsarbete är en självklar del av det sociala arbetet.

Vi känner igen tidsaspekten som påverkansfaktor från våra praktikplatser inom missbruksbehandling. Där möttes vi återkommande av en attityd av att det inte var dags för förändring då klienterna inte hade knarkat färdigt. Vad grundas denna attityd på? Handlar det om vilken människosyn och vilka värderingar du som socialarbetare har? Genom att inta ett psykosocialt perspektiv, tror vi att det blir lättare att motivera individen. Frågan vi ställer oss

är om det med tanke på de ramar, lagar och samhällets normer, som socialarbetaren har, räcker att skapa mening och sammanhang för klienten.

Vår uppfattning är att en egen erfarenhet av till exempel ett missbruk kan vara värdefull, men att den ibland också kan vara en belastning. Vi menar att personal med skiftande bakgrund kompletterar varandra. Detta hade varit intressant att titta närmre på, inte minst när det gäller hur detta ställningstagande skiljer sig åt mellan de socialarbetarna med personlig erfarenhet av till exempel missbruksproblematik kontra de utan.

Referenser

- Andresen, R. (red) (2002) *Sociala nätverk, grupper och organisationer Praktiskt arbete och teoretisk reflektion*. Natur och kultur: Stockholm
- Berglund, M. m.fl. (2000) *Behandling av alkoholproblem En kunskapsöversikt*. Centrum för utvärdering av socialt arbete: Liber: Stockholm
- Bergmark, Å. (1998) *Nyckelbegrepp i socialt arbete*. Studentlitteratur: Lund
- Blomqvist, J. (1999) *Inte bara behandling- vägar ut ur alkoholmissbruket*. Bjurner och Bruner AB: Vaxholm
- Blomqvist, J. (2002) *Att sluta med narkotika- med och utan behandling*: Forsknings- och utvecklingsenheten, socialtjänstförvaltningen: Stockholm
- Brante, T.(red) (2001) *Sociologiskt lexikon*. Natur och Kultur: Stockholm
- Denvall, V. & Jacobson, T. (red) (1998) *Vardagsbegrepp i socialt arbete Ideologi, teori och praktik*. Norstedts Juridik: Stockholm
- Eriksson, L & Markström, A-M. (2000) *Den svårfångade socialpedagogiken*. Studentlitteratur: Lund
- Henriksen, J-O. & Vetlesen, A. J. (2001) *Etik i arbete med människor*. Studentlitteratur: Lund
- Jerlang, E. (red.) (1986) *Utvecklingspsykologiska teorier*. Berlings: Arlöf
- Johnsson, E. m.fl. (2000) *Narkotikamissbruk Debatt, behandling och begrepp*. Studentlitteratur: Lund
- Jenner, H. (2004) *Motivation och motivationsarbete i skola och behandling*. Skolverket: Stockholm
- Karlsson, L. (1998) *Psykologins grunder*. Studentlitteratur: Stockholm
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund
- Lennér-Axelsson, B. & Thylefors, Ingela. (1991) *Psykosocialt behandlingsarbete*. Natur och Kultur: Stockholm
- López Viets, V. Walker, D., Miller, R. W. (2002) *Vad är motivation till förändring? En vetenskaplig analys*. Texten är ett särtryck av Mary McMurrans (ed.), *Motivating Offenders to change*. Wiley, (2002) . Översatt av C Åke Farbring, kriminalvårdsstyrelsen
- Nilsson, B. (1996) *Socialpsykologi*. Studentlitteratur: Lund
- Norström, C. & Thunved, A. (2004) *Nya sociallagarna*. Norstedts juridik: Stockholm

Patel, R. & B. Davidson (2003) *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur: Lund

Revstedt, P. (1995) *Motivations arbete*. Liber: Stockholm

Öberg-Östergren, K & Waller, J. (2001) *Motivationsbefrämjande utredningsarbete-MBU*. Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms stad: Stockholm

Trycksaker

Höglund, B. (2005-03-14) *Studiehandledning för uppsatsarbeten 10p*. Institutionen för hälsovetenskaper. Högskolan i Kristianstad

Olsson, E. (1998) *Forskningsprocessen anvisningar för socialpsykologisk forskning*. Socialhögskolan i Lund

Brottsförebyggande rådet 2002:11 *Att lära ut ett nytt sätt att tänka utvärdering av Cognitive Skills-programmet i kriminalvården 1995-2000*. Stockholm

Artiklar

Social Qrage, nr 1:2005 *När livet får en annan mening. En vändpunktsprocess*.

Socialvetenskaplig Tidskrift Årgång 12 nr.1 2005. Utgiven av FORSA.
Wallin & Dalhom boktryckeri AB: Lund

Föreläsning

Olsson, S-E. (2005-01-26) Institutionen för hälsovetenskaper, Högskolan Kristianstad.

Använder ni speciella arbetsmetoder för att nå förändring/motivation?

Kan ni komma ihåg något speciellt fall ni haft som lyckats där en vändpunkt, förändring kommit till?

Vad utlöste förändringen, vad gjorde ni, vilken roll hade ni, vilken roll hade klienten?

Om ni ser tillbaka på era erfarenheter av motivationsarbete som lyckats kan ni känna igen eller se mönster i de olika fallen?

Har ni funderat på varför vissa fall blir positiva?

Är det något mer ni vill tillägga i frågan?

Lyckat motivationsarbete, vad är det?

Bilaga 2

Vi, Petra Granholm och Jeanette Mårtensson, studerar termin sex utav totalt sju på Sociala omsorgsprogrammet med inriktning socialpedagogik på Högskolan i Kristianstad och ska nu skriva c-uppsats. Studiens syfte är att belysa lyckat motivationsarbete från socialarbetarens perspektiv.

Studien genomförs med en kvalitativ ansats med intervjuer. Vi har valt ut tre olika arbetsfält inom socialt arbete som vi är extra intresserade av. Meningen är att vi med hjälp av er kan få ökade kunskaper och inblick i det praktiska arbetet.

Intervjun tar ungefär en timme.
Vår ambition är att närvara båda två under intervjutillfället.

Rent tekniskt tänker vi spela in intervjun på kassettband.
Det insamlade materialet kommer enbart att användas i vår c-uppsats.

Du medverkar frivilligt i denna undersökning och har rätt att avbryta din medverkan om du så önskar.

Vi kommer att aidentifiera deltagare som ingår i studien.
Förvara materialet på ett säkert ställe och förstöra det efter det använts.

Petra Granholm

Jeanette Mårtensson

Informerat samtycke

Du medverkar frivilligt i denna undersökning och har rätt att avbryta din medverkan om du så önskar.

Datum

namnteckning

Vid oklarheter eller om du har några frågor kontakta
Petra Granholm XX-XXXXXX eller Jeanette Mårtensson XX-XXXXXX.